

Milutin Milanković – znanstvenik svjetskoga glasa

Milutin Milanković rođen je 28. svibnja 1879. godine u Dalju kod Osijeka. Njegovi su preci došli u Dalj nakon velike seobe Srba 1689. godine pod patrijarhom Arsenijem Čarnojevićem. Međutim, u popisu žitelja kotara Osijek iz 1697. godine, rodonačelnika buduće obitelji Milanković, Milanka, još uvijek nema, pa sam Milutin Milanković pretpostavlja da su Milankovići došli početkom 18. stoljeća.

Milankovići su se u 19. stoljeću povezali s jednom drugom srpskom obitelji, porodicom Muačević iz Osijeka. Milankovićeva majka Jelisaveta bila je rođena Muačević. Milankovićev otac Milan je umro relativno rano, 1886. godine, kada je Milutinu bilo tek sedam godina. Bavio se trgovinom i držao je prodavaonicu kolonijalne robe koja je dunavskim lađama pristizala iz Beča, Požuna i Pešte.

Milutin je imao četiri brata, od kojih su trojica umrli mladi od tuberkuloze, a brat Bogdan je nadživio i samog Milankovića. Uz četiri brata imao je dvije sestre – Milenu, koja je bila njegova blizanka, i Vidu.

Osnovnu školu završio je kod kuće u Dalju, u roku od godine dana, a onda je upisao realnu gimnaziju u Osijeku. Volio je svoj rodni dom, o čemu svjedoči i zapis u njegovoj autobiografiji "Uspomene, doživljaji i saznanja": "Kada je pala noć, a na nebu se pojavile zvezde u onom bezbroju koji se viđa samo u slobodnoj prirodi, Dunav je izgledao lepši, tajanstveniji i veličanstveniji no preko dana. A kada ga obli mesečina, bio je čaroban. Bilo je uživanje sedeti u našoj bašti, posmatrati njegove srebrne talaščiće i slušati njihov šum. S one strane njegove mešala se sa tim šumom pesma hora bezbrojnih pevača. To su bile žabe. (...) Rado smo slušali tu muziku. Ona je bila himna životu, prirodi i večnom zvezdanom nebu nad našim glavama."

Postojala je želja da se Milutin kao nasljednik velikog poljoprivrednog imanja pošalje na studije poljoprivrede, ali su njegove sklonosti prema znanostima poput fizike i matematike bile znatno veće. Stoga je bio vrlo sretan što je đak osječke gimnazije i tome razdoblju svojega života posvetio je dosta pažnje u svojim "Uspomenama". Tako piše o svojem profesoru Varićaku, poznatom matematičaru, članu JAZU i SANU. "Već mi je Varićak govorio da u carstvu nauka ima negde nenaseljenih i neobrađenih krajeva izvan ili između gustih naučnihih naselja. Stadoh da razmišljam gde se nalaze ti sasvim ili

nedovoljno obrađeni krajevi da bih onde mogao steći svoj skromni naučnički posed, a možda i celo vlastelinstvo."

Ispit zrelosti Milanković je položio s odličnim uspjehom i 1896. godine je upisao Tehničku visoku školu u Beču. Institucija je bila vrlo ugledna škola, na kojoj je, izuzetno za jedno tadašnje tehničko visoko učilište, bila izrazito njegovana matematika. Milanković je diplomski ispit za građevinskog inženjera položio u lipnju 1902. godine s projektom betonskog mosta.

Odslužio je vojsku odmah poslije diplomskog ispita, a tad se prvi puta našao pred materijalnim poteškoćama, jer su porodične obaveze postale veće, budući da su i druga braća bila pošla na studije.

Međutim, ujak Vasilije Muačević je tada našao načina da osigura sredstva kako bi Milutin mogao nastaviti studije i otići ponovno u Beč da spremi polaganje doktorskog ispita iz tehničkih znanosti. Doktorski ispit Milanković je položio 1904. godine obranom disertacije "Teorija linija pritiska". Teorija linija pritiska nije bila nova sama po sebi, ali je Milankovićev pristup problemu bio sasvim originalan. Doktorsku disertaciju objavio je u uglednom njemačkom časopisu "Zeitschrift fuer Mathematik und Physik" 1907. godine.

Godine 1905. Milanković se zaposlio u znamenitom bečkom građevinarskom poduzeću "Adolf Baron Pittel, Betonbau-Unternehmung". Od tada Milanković gradi mostove, brane, vijadukte od armiranog betona širom tadašnje Austro-Ugarske Monarhije. Njemu je 1906. godine povjerena rekonstrukcija krila Tehničke visoke škole u Beču prema Karlovoj ulici, što je dokaz povjerenja njegovih profesora u njegovu stručnost. U ovoj građevinarskoj firmi Milanković je proboravio do jeseni 1909. godine, kada je po pozivu koji su potpisali Jovan Cvijić, Bogdan Gavrilović i Mihailo Petrović došao u Beograd zauzeti katedru primijenjene matematike poslije Koste Stojanovića.

Za izvanrednog profesora Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu postavljen je 3. listopada 1909. godine. Od 1909. teče njegova znanstvena karijera usporedno s nastavnom, a bio je i uzoran učitelj. Za sve tečajeve i sva predavanja Milanković je ostavio rukom pisana predavanja, a napisao je i nekoliko fakultetskih udžbenika.

Poslije Prvog svjetskog rata, dolaskom ruskih znanstvenika – emigranata proširena je kadrovska osnova Filozofskog fakulteta. Milanković je tako između dva rata predavao nebesku mehaniku i povremeno teoriju relativnosti, a poslije Drugog svjetskog rata do

1955. godine, kada je penzioniran, predavao je nebesku mehaniku i povijest astronomije.

Objavio je oko 100 radova, znanstvenih priloga, monografija i sintetičkih izlaganja. Bio je zainteresiran za suvremene znanstvene metode i prvi koji je u Jugoslaviji koristio vektorsku analizu u svojim predavanjima. Odmah poslije Prvog svjetskog rata predavao je u Jugoslaviji Einsteinovu teoriju relativnosti. Njegov znanstveni interes bio je vrlo širok: kretao se od problema nastave matematike u srednjoj školi, preko građevinskih konstrukcija, reforme kalendara pa sve do značajnih geofizičkih teorija.

Milanković je u Prvom balkanskom ratu sudjelovao kao pomoćni oficir, a Prvi svjetski rat ga je zatekao na svadbenom putovanju, kod njegove kuće u Dalju, pa je bio prvo interniran u logor u Nežideru, a poslije u Budimpešti, gdje je imao pravo raditi u biblioteci Mađarske akademije znanosti.

Milanković se već 1912. godine počeo interesirati za tzv. solarne klime planeta i temperature koje vladaju na planetima, pa je o tome objavio i niz radova. Ovom je problemu posvetio i čitavo vrijeme svoje internacije u Budimpešti i do polovice 1917. godine sastavio je svoju knjigu "O primeni matematičke teorije sprovođenja toplote na probleme kosmičke fizike". Ovo je djelo izašlo na francuskom jeziku i objavljeno je 1920. godine u izdanju JAZU u Parizu.

Ovom publikacijom Milanković pristupa zasivanju svoje teorije o glacijalnim periodima ledenog doba. Nakon ovih je otkrića postao poznat u znanstvenom svijetu, a posebnu mu popularnost donosi teorija o tzv. "krivulja osunčavanja" Zemljine površine. Postavljanje pitanja o temperaturi na Marsovoj površini i o mogućnosti života na njemu također Milankoviću donosi veliku popularnost.

Poslije tih uspjeha Milankoviću se pruža niz ponuda za suradnju. Jedna ponuda je pristigla od klimatologa Vladimira Koeppena koji tada piše "Handbuch der Klimatologie". Za taj priručnik Milanković piše uvodni dio pod nazivom "Matematička klimatologija i astronomska teorija varijacija klime" koji je objavljen 1930. godine. Knjiga je bila izuzetno dobro primljena od stručnjaka te je 1939. godine prevedena na ruski jezik.

Druga knjiga na kojoj je surađivao bila je djelo geofizičara Alfreda Wegenera, za koje piše tri priloga. U tim priložima je Milanković definitivno razvio i uobličio teoriju pomicanja Zemljinih polova i ledenih doba. U skromnim uvjetima Milanković je, raspolažući samo

papirom i olovkom, matematički objasnio uzroke, nastanak i trajanje ledenih doba na Zemlji, dokazao veze između nebeske mehanike i klime na Zemlji i teoriju pomicanja Zemljinog sjevernog pola.

Najznačajnija Milankovićeve znanstvena djela su: "O primeni matematičke teorije sprovođenja toplote na probleme kosmičke fizike" i "Kanon osunčavanja Zemlje i njegova primena na problem ledenog doba". Zbog velikih zasluga koje je Milanković imao za znanost njegovo je ime dano jednom krateru na Mjesecu (s one strane koja se ne vidi sa Zemlje) i jednom krateru na Marsu. Američki znanstvenici su godine 1976., dakle nakon Milankovićeve smrti, na temelju mjerenja tragova ledenih doba na dnu Indijskog oceana, potvrdili Milankovićeve teorije i otkrili nevjerojatno slaganje, "u nekoliko decimala", između rezultata svojih istraživanja i Milankovićeve teorije, i to, kako kaže jedan od znanstvenika, John Imbrie, "ne može biti slučaj".

Milanković je uz znanstvena istraživanja, napisao i dva djela iz povijesti astronomije: "Kroz vasionu i vekove", gdje je, u književnom obliku pisama zamišljenoj prijateljici, izložio razvoj astronomije, i "Kroz carstvo nauke" gdje je fragmentarno iznio pregled egzaktnih znanosti uopće.

Treba svakako istaknuti i njegovu publikaciju "Tehnika u toku davnih vekova", gdje je na popularan način izložena povijest razvoja tehnike od najranijih doba do kraja srednjeg vijeka. Milanković je i o svojem osobnom životu objavio mnoštvo podataka. Između ostalog, i njegova knjiga "Kroz vasionu i vekove" sadržava dosta autobiografskih podataka.

U svojim "Uspomenama, doživljajima i saznanjima" Milanković govori o sebi od djetinjstva do pred kraj života. Svoje znanstveno napredovanje opisuje od srednjoškolskih dana do stvaranja znanstvenih teorija.

Treba spomenuti da je Milutin Milanković i tvorac dosada najpreciznijeg kalendara, u kojem je kalendarska godina svega dvije sekunde duža od sadašnje tropske godine.

Milankovićev kalendar zahtijevao bi korekciju tek za 28.000 godina te je on prihvaćen na Vaseljskom saboru u Carigradu 1923. godine, ali nikada nije primijenjen u praksi.

Još je za života Milanković dobio niz priznanja, a bio je član mnogih znanstvenih društava te je učestvovao na mnogobrojnim međunarodnim skupovima. Milanković je umro 12. prosinca 1958. godine u svojem domu u Beogradu. Prema njegovoj želji, izraženoj u "Uspomenama", njegove su kosti prenesene iz Beograda u grobnicu porodice Milanković na pravoslavnom groblju u Dalju 13. svibnja 1966. Svoju biblioteku, osobni arhiv i dijelove namještaja ostavio je Srpskoj akademiji nauka.

Literatura: M. Milanković, Uspomene, Beograd 1989. T. Rudež, "Milutin Milanković" u: Narodni srpski kalendar za godinu 1998, 77-81. Đ. Nešić, "Jedna pjesma Milutina Milankovića" u: Ljetopis Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta", sv. 9, Zagreb 2004, 360-372. Život i delo Milutina Milankovića 1879-1979 : naučni skup održan u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti od 10. do 12. oktobra 1979. godine, Beograd 1982. Đ. Nešić, "Milutin Milanković i pripovjetka Moloh Veljka Petrovića" u: Ljetopis Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta", sv.8, Zagreb 2003, 516-520. Đ. Nešić, "Naučni skup u Dalju 'Stvaralaštvo Milutina Milankovića'" u: Prosvjeta, br. 86, juni 2008, 12- 29. M. Milanković, Kroz vasionu i vekove, Beograd 1979.

Josif Runjanin – tvorac glazbe Lijepe naše domovine

Obitelj Josifa Runjanina potječe iz Loznice, ali se relativno brzo preselila u Bijeljину, odakle se kasnije došla u Slavoniju u Vinkovce gdje se Josif Runjanin i rodio 8. prosinca 1821. godine. Školu je pohađao u Vinkovcima i Srijemskim Karlovcima, a nakon toga se odlučio za vojničko zvanje.

Kao carski kadet Runjanin je služio u Glini, te je, našavši se u društvu ilirskih rodoljuba, skladao 1846. godine melodiju na tekst pjesme Antuna Mihanovića "Horvacka domovina" u kući Peleš u Glini. Međutim, vrlo rijetko ili nigdje se ne spominje tko je sve bio prisutan osim Josifa Runjanina prilikom prvog izvođenja buduće hrvatske himne. Najčešći posjetitelji u kući Pelešovih koji su uz domaćine imali sklonosti za glazbenu umjetnost bili su učitelj Jakov Novaković, poručnik I. banske pukovnije Kuzman Drakulić, carinik Jovan Rakić, kapelnik Dragutin Slanka, pjesnik Ivan Trnski (na službi u I. banskoj pukovniji) i Josip Wendl, kapelnik I. banske pukovnije, a kasnije i kadeti pristigli u Glinsku pukovniju Josif Runjanin i Nikola Milić, kao i župnik Josip Marić i drugi.

Čini se da je Runjanin prvi donio tekst Antuna Mihanovića u kuću Peleš, oduševljen njegovom zvučnošću i skladnošću. Runjanin ga je imao namjeru uglazbiti. Vjerojatno je on glazbeno zainteresiranim domaćinima i njihovim posjetiteljima i predložio nekoliko varijanti svojih skladateljskih zamisli, koje su oni pokušavali pjevati ili svirati dodajući im pritom i vlastite kreacije.

Muzikolog Franjo Kuhač kasnije je u tako nastaloj melodiji prepoznao veoma slobodnu obradu dijela dueta iz trećeg čina talijanske opere "Lucia di Lammermoor" (O sole piu ratto), talijanskog kompozitora Donizzetia, što je lako zamislivo budući da su prisutni bili glazbeno obrazovani.

Međutim, možemo pretpostaviti da je ta prijateljska i pomalo natjecateljska suradnja na glazbenoj obradi Mihanovićeve pjesme trajala duže vrijeme, sve dok jedne zimske večeri 1846. godine nije bila uobličena završna verzija. Navodno je Runjanin rekao prisutnima da je dobio inspiraciju tog jutra za vrijeme šetnje po glinskom parku te da je odmah potrčao u svoj podstanarski stan u kući Jure Muretića i napisao nove note koje su mu se u glavi prilikom šetnje "ukazale". Gospođa Peleš odmah je sjela za klavir i odsvirala finalnu verziju skladbe. Ubrzo su mladi pjevači-amateri improvizirali izvedbu

četveroglasne verzije novopredložene Runjaninove melodije. Partiju prvog tenora preuzeo je sam skladatelj (koji je inače bio bariton), a druge tenorske dionice pjevali su Petar Peleš, kadet Nikola Milić i carinik Jovan Rakić, prvi bas bio je poručnik Kuzman Drakulić, a drugi bas učitelj Jakov Novaković i kapelnik Dragutin Slanka.

Sve do današnjih dana vode se rasprave o tome tko je uglazbio "Lijepu našu". Ipak, čini se da je za konačnu verziju današnje hrvatske himne najviše zaslužan Josif Runjanin, kojeg je Mihanovićev tekst "Horvacke domovine" očarao i koji je taj tekst izabrao i donio u očito diletantskom muziciranju.

Bilo je dosta nagađanja oko Runjaninova glazbene nadarenosti i znanja te mogućnosti da on osobno uglazbi tako nešto. Opisujući njegovu glazbenu nadarenost poznati petrinjski trgovac Kosta Halagić, koji je u vrijeme dok je Runjanin u Glini službovao polazio školu i zajedno s njim pjevao u crkvenom zboru, opisao je Josifa Runjanina kao najelegantnijeg i najomiljenijeg časnika glinskog garnizona, a njegov zvučni bariton kao jedan od najdubljih koje je on ikada čuo i koji je zvučao tako lijepo, snažno i sugestivno.

I Petar Peleš, vlasnik kuće u kojoj je skladana »Lijepa naša«, svjedočio je o tome kako je Josif Runjanin dobro poznao note i glazbene instrumente. Pjesmu su ubrzo prihvatili i puk i vojnici, i često se pjevala po mnogim gostionicama Vojne krajine. Svidjela se i pukovniku Josipu Jelačiću, koji je u to doba također bio u Glini, pa ju je dao svom kapelniku Josipu Wendlu da je prilagodi za koračnicu.

Pjesma se proširila Hrvatskom tek nakon što ju je harmonizirao skladatelj Vatroslav Lichtenegger i 1861. tiskao u "Sbirci različitih četveropjevah mužkoga sora". Tri desetljeća kasnije, 1891. godine Horvatsko-slavonsko gospodarsko društvo priređuje u Zagrebu, uz podršku gradonačelnika dra. Milana Amruša, veliku jubilarnu gospodarsku izložbu na prostoru današnjega Trga maršala Tita. Početkom rujna održavaju se pri izložbi svečanosti "Hrvatskog pjevačkog saveza" na kojima se bira hrvatska himna.

Tri su prijedloga za himnu: "Bože živi blagoslovi" Petra Preradovića, glazba Ivana pl. Zajca; "Hrvatska himna" Huga Badalića, glazba Ivana pl. Zajca; i "Hrvatska domovina" Antuna pl. Mihanovića, glazba Josifa Runjanina.

Najveće odobravanje i ushićenje nazočnih doživjelo je već nakon prvih stihova treće od predloženih djela, koje od tad postaje hrvatska himna "Lijepa naša domovino".

Runjanin je umro u Novom Sadu 1878. godine tako da nije doživio proglašenje "Lijepe naše domovine" hrvatskom himnom. Nažalost, sve do današnjih dana nije se moglo sa sigurnošću utvrditi koliko je sam Runjanin zaslužan za uglazbljivanje "Lijepe naše domovine", a put do tog saznanja nimalo ne olakšava činjenica da su svi originalni zapisi Runjanina, Wendla i Lichteneggera zauvijek izgubljeni. Epilog čitave priče je zla kob kuće Peleš u Glini. Kuća je bila vrlo stara i nije se održavala, a pri napadu na Glinu 1995. bila je direktno pogođena jednom granatom u krov i kako je građa kuće bila trula, vrlo je brzo došlo do urušavanja. Imovinsko-pravni odnosi u pogledu vlasništva nisu bili riješeni, pa se stoga nije moglo ulagati u obnovu ove vrijedne zgrade. Ipak, nakon devastacije objekta u Domovinskom ratu krenulo se s mrtve točke, i 16. siječnja 2006. godine počeli su radovi na sanaciji kuće. Investitor je Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka. Kuća je do današnjeg dana obnovljena, a Glina je zaslužila da se u tom objektu otvori muzej koji bi bio posvećen "Lijepoj našoj domovini". Tekst je nastao na temelju teksta dipl. iur. Darka Kihalića "Nepoznato o nastanku hrvatske himne 'Lijepa naša domovino'"

Literatura: Banovac, broj 28, od 11. 07. 1896., Petrinja. P. Peleš, "Tko je prvi pjevao hrvatsku himnu" u: Obzor, Zagreb, br. 237, 01. 09. 1910. B. Krnic, "Tko je uglazbio našu narodnu himnu 'Lijepa naša domovino'" u: Obzor, Zagreb, br. 243, 07. 09. 1910. M. Babić, "U Glini i danas postoji klavir na kojem je prvi put svirana hrvatska himna i kuća u kojoj je prvi put otpjevana" u: Novosti, Božić 1938 g. Zagreb, Prilog, 10. Bić (M. Babić), "U Glini je prvi put 1846.g. odjeknula hrvatska himna" u: Jutarnji list, Zagreb, 24. 12. 1939. 12. Đ. Lasić Vidović –S. Vadla, "150 godina pjevamo zanosno Lijepa naša domovino", Glina 1846.-1996., Glina, 1996. S. Zegnal, "Popravlja se klavir na kojem je skladana 'Lijepa naša'" u: Jutarnji list, Zagreb, 22. 11. 2001. D. Kihalić, Josif Runjanin, Zagreb 2008.

Grigor Vitez – dječji pjesnik

Grigor Vitez se rodio u selu Kosovac kod Okučana 15. veljače 1911. godine. Kako sam pjesnik kaže, to ga ime podsjeća na kosove, čija je gnijezda znao naći u Čungaru, susjednoj šumi gdje je provodio dječjačke dane.

Vitez u svojoj autobiografiji opisuje Kosovac kao "malo selo, sa nekih pedesetak kuća, ali sa mnogo nacionalnosti". U vrijeme njegova djetinjstva u Kosovcu su bili naseljeni, osim Srba i Hrvata, Česi, Slovaci, Poljaci, Galicijani, Mađari, Nijemci, Talijani i drugi. I dobro pjesnik primjećuje kako od Novske do Nove Gradiške sve izgleda kao jedno selo, a samo table označavaju gdje prestaje jedno, a počinje drugo selo.

Majka Grigora Viteza prezivala se Milosavljević, a njezini su preci došli u Slavoniju iz Bosne za vrijeme velike seobe Srba krajem 17. stoljeća. S očeve strane preci su došli iz sjeverne Dalmacije, iz Ravnih kotara ili Bukovice, a nosili su prezime Alavanja. Jedan od Alavanja koji je došao u okučanski kraj imao je počasni naslov vitez, i to je kasnije uzeto kao prezime.

Vitezov otac je umro pred početak Prvog svjetskog rata, 1914. godine, pa ga se Grigor slabo sjećao. Budući pjesnik je imao tri brata, od kojih je najstariji bio Joco, za njim je slijedio Savo, a jedino je Pero bio mlađi od Grigora.

Vitez se od doživljaja s ocem jedino prisjećao kako su "u šljiviku berači brali šljive i pakovali u posebne košare što su odvožene odmah na stanicu. Ja sam u neku malu dječju košaricu nakupio šljiva i odnio ih u sobu ocu. Ne sjećam se da li mi je otac štogod rekao, samo znam da mi je dao jednu limenu kutijicu kojoj je dno bilo obloženo staniolom, što se meni jako dopalo. Kutija je za mene bila od pravoga zlata".

U kući se nalazila samo jedna knjiga, koja je za vrijeme Prvog svjetskog rata bila na sjeniku "jer se ta knjiga ne smije imati", kako su rekli Grigoru. Radilo se o "Pjesmama" Jovana Jovanovića Zmaja, koje su bile štampane ćirilicom.

U osnovnu školu Vitez je odlazio u obližnje Okučane. Međutim, nakon osnovne škole Grigora je majka odlučila poslati u gimnaziju u Novu Gradišku, zajedno sa susjedovim sinom. Njih dvojica su bili prva djeca iz Kosovca koja su išla dalje u školu. Vitez je tako vlakom putovao svakog dana do Nove Gradiške i natrag. "Morali smo rano ustajati, a naročito u jesensko i zimsko doba, gaziti dosta blata do

stanice, te bismo dolazili blatnih cipela i hlača." Poneki profesori su ih kao seljačku djecu omalovažavali i govorili im "Ti nisi za gimnaziju. Bolje bi bilo da si ostao kod kuće, na zemlji, da čuvaš marvu. Samo oduzimate kruh našoj djeci."

Vitez sam piše kako nije bio bogzna kakav učenik, ali da je izuzetno volio crtati. Najsretniji je bio kada je u školu došao kao profesor crtanja slikar Vladimir Kralj Međimurec. Profesor je napravio svoju izložbu u zgradi gimnazije, a Vitez se nije mogao nadviti "kako je vješto radio uljanim bojama". Navodno je i profesor bio oduševljen Vitezovim crtežima. Kad je Vitez nakon dvadeset i pet godina bio na književnoj večeri u Čakovcu i ondje susreo svojeg nekadašnjeg profesora, slikar ga više nije prepoznao. "Pa ja sam tada bio mali gimnazijalčić, jedan među stotinama drugih, pa kako bi me se mogao sjetiti!"

U učiteljskoj školi, kao maturant, Vitez je priredio i vlastitu izložbu s još dvojicom prijatelja. Međutim, kad je trebao otići u vojsku, poklonio je svoje uljane boje i kistove prijatelju s kojim je slikao. Na kraju je i sam odustao od slikanja. "Odvukla me književnost, za koju sam se čitavo vrijeme isto tako zanimao." Jedan od profesora, Vjekoslav Radmilović, putovao je iz Novske u Novu Gradišku, a učenici su ga posebno voljeli zato što je bio "vlakaš". Bio je knjižničar u gimnazijskoj knjižnici, i Vitez je kod njega sve pročitao. Uživao je čitajući djela Ivane Brlić-Mažuranić, Henryka Sienkiewicza, i Julesa Vernea. Volio je i pripovijetke Petra Kočića i Janka Veselinovića. Radmilović je znao reći: "Trebalo mnogo vremena i truda da se jedna knjiga napiše. To je težak posao."

Vitez je tada postao svjestan i narodnog blaga. Počeo je zapisivati narodne pjesme iz svojega kraja. "Bile su to većinom lirske pjesme ili epsko-lirske, koje obično pjevaju u kolu." Radilo se o većoj zbirci pjesama, ali je ona nažalost izgubljena. Vitez je još jedanput, za vrijeme narodnooslobodilačke borbe, zapisivao narodne pjesme na Papuku, te ih je kasnije, nakon Drugog svjetskog rata našao otkucane na pisačkoj mašini u tadašnjem Ministarstvu prosvjete. U četvrtom razredu gimnazije Vitez je počeo i sam pisati stihove. Napisao je tada dvije pjesme. Jedna je bila o proljeću, a druga, "patriotska", o Crnogorcima. Vitez kaže da ga je u to vrijeme bilo stid što piše pjesme, ali da je to ipak povjerio svojem prijatelju koji je sjedio s njim u klupi. Prijatelj se jako začudio i jedva je povjerovao da je Vitez napisao te pjesme. "A kad sam ih napisao, i sam sam se začudio kako mi je pravljenje stihova dosta lako polazilo za rukom." U

učiteljskoj školi u Pakracu bilo je više onih koji su pisali pjesme. Među njima su bili Milivoj Bosanac koji je kasnije u Zagrebu objavio zbirku pjesama "Lirika", Stevan Carević i Grgur Karlovčan. Vitez bilježi kako nije u školi volio čitati svoje pjesme javno, ali kako je Karlovčan hrabro čitao stihove i priče koje je pisao.

U trećem razredu učiteljske škole Vitezu je štampana prva pjesma. Pjesma se zvala "Vedar dan". Vitez se sjeća kako je u vrijeme svojeg boravka u Pakracu stanovao u internatu i kako je imao znatno više slobodnog vremena nego što ga je imao prije odlaska u internat. "Samo za ljetnih školskih praznika pretvarao sam se u pastira, orača, kopača, kosca. Nije bilo seljačkoga posla koji nisam radio. Nikad nisam imao slobodnih školskih praznika." U drugoj polovici kolovoza Vitez je čuvao vinograd. Tada je u vinogradu čitao knjige. Koliko je volio svoj kraj pokazuju ove riječi: "Iz vinograda, a naročito s krova kolibe, volio sam razgledati okolicu. Na sjeveru se iza mora šume dizao plavi Psunj, a na jugu, preko Save, vidjela se isto tako plava ali mnogo svjetlija silueta Kozare. Kad je vrijeme bilo čisto, mogao se tu i tamo vidjeti blistav trak Save. Te slike šuma, njiva, livada i sela zauvijek su zauzele mjesto u mom sjećanju i nikakve kasnije slike nisu ih istisnule."

Uskoro se Vitez, zajedno s drugim članovima literarne družine, priključio simpatizerima komunista. 1933. godine počeo je pisati i prozu. Ljeti 1933. poslao je u Zagreb jednu novelu za almanah mladih naprednih pisaca "Prodor". U almanahu su trebala izaći i djela Grgura Karlovčana, Ivana Kovačića, Stevana Carevića i Slobodana Trifunovića. Međutim, policija je uspjela razotkriti štampariju gdje se almanah štampao te je uništila već pripremljen slog.

Ni Vitezove pjesme nisu imale više uspjeha. Naime, za vrijeme boravka u zatvoru u Trebinju Vitez je napisao jednu pjesmu. Potom je u ćeliju ušao neki general i pitao Viteza što drži u rukama. Vitez mu je pružio pjesmu, a ovaj mu ju je razočarano vratio rekavši: "Ovamo neki komunista, a piše tu takve mekoćutne stihove!" Kasnije je Vitezu neki zatvorski miš odnio pjesmu, pa ju je tako zauvijek izgubio. Slično je bilo i s pjesmom koju je poslao časopisu "Savremeni pogledi" gdje ju je urednik Berković nekamo zametnuo i na taj način izgubio jedini rukopis. Viteza je to jako pogodilo pa je izjavio Berkoviću "da ja samo ponekad pišem pjesme, a da ih odsad više neću pisati". Ipak, na sreću nije održao riječ, pa je već 1939. godine napisao pjesmu "Proljeće 1939" i ona je izašla u sarajevskom "Pregledu". Još je jednom prilikom Vitez, u partizanima, izgubio pjesme prelazeći po

noći preko nabujale rijeke Sunje, koja mu je odnijela kaput gdje je bio blok s pjesmama.

Dječje pripovijetke Vitez je pisao još prije Drugog svjetskog rata, ali je prvu dječju pjesmu napisao tek 1945. godine. U rano proljeće 1945. godine, u Šibeniku, napisao je pjesmu o monteru, s namjerom da to bude "popularna pjesma o izgradnji". Poslao ju je Viktoru Cvitanu, s kojim je radio u Ministarstvu prosvjete, a on ju je uvrstio u školsku čitanku. Ipak, tek nakon što je počeo izlaziti list "Radost", Vitez je počeo konstantno objavljivati pjesme za djecu. Tako su nastale njegove zbirke pjesama "Vesele zamke", "Prepelica", "Sto vukova", "Kad bi drveće hodalo" i druge. Sam pjesnik kaže ovako o svojoj poeziji: "Najveći utjecaj na moje pisanje stihova za djecu ima, u prvom redu, moje djetinjstvo, priroda i doživljene slike mog zavičaja, a onda moj rad s djecom u razredu, moja kćerkica Olgica, narodne priče, pjesme, zagonetke te putovi i uspjesi značajnijih pjesnika koji su pisali za djecu. Ja tačno znam iznad kojih njiva moja ševa vije svoju jutarnju pjesmu, u kojoj je livadi šumio moj "hrast", gdje je stajala "jabuka kraj puta", koje više nema, koju su livadu kosili kosci kad je izletjela prepelica koja se našla i u naslovu jedne moje zbirke." Najznačajnija Vitezova djela su "Pjesme", "Naoružane ruže", "Kad bi drveće hodalo", "Bajka o glinenoj ptici", "Gdje priče rastu", "Pjesme četiri vjetra", "Izabrane pjesme i priče". Grigor Vitez je preminuo 23. studenog 1966. godine u Zagrebu.

Literatura: V. Brešić, Autobiografije hrvatskih pisaca, Zagreb 1997, 10071015.

Đuro Kurepa – znanstvenik svjetskoga glasa

Đuro Kurepa rođen je 16. kolovoza 1907. godine u Majskim Poljanama kod Gline kao četrnaesto dijete u obitelji Rade i Anđelije, rođene Mraković.

Paralelno je polazio i završio Srednju poljoprivrednu školu i Relanu gimnaziju u Križevcima. Studij matematike i fizike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završio je 1931. godine, a već od 1931/1932. djeluje kao asistent na Filozofskom fakultetu. Od 1932. do 1936. boravio je u Parizu, gdje se na Sorbonni usavršavao pod vodstvom profesora M. Frécheta i drugih francuskih matematičara.

Godine 1937. proveo je jedan semestar na specijalizaciji u Varšavi kod profesora W. Śierpinskog, jednog od vodećih specijalista za teoriju skupova.

U Parizu je 1935. godine obranio doktorsku disertaciju u kojoj je prvi put sustavno razvio teoriju grananja stabala.

Po povratku u Zagreb 1937., radio je kraće vrijeme na srednjoj školi, dok nije 1938. izabran za docenta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na tom je fakultetu izabran za izvanrednog profesora 1945. godine, a za redovnog 1946. godine, te je u tom svojstvu djelovao do 1965. godine, kada je prešao na Prirodoslovno-matematički fakultet u Beogradu, gdje je djelovao kao redovni profesor do umirovljenja 1977. godine, kada postaje professor emeritus.

Kao priznanje za svoj cjelokupni rad Kurepa je dobio i nagradu AVNOJ-a 1976. godine.

Za dopisnog člana JAZU izabran je 1952. godine, za redovnog člana Akademije nauka i umjetnosti BiH izabran je 1984, a za redovnog člana Srpske akademije nauka i umjetnosti 1988. godine.

Bio je član i mnogih stranih znanstvenih i stručnih društava. Kurepa je između 1943. i 1965. bio predstojnik Matematičkog zavoda Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, a od 1969. do 1976. godine na čelu odgovarajućeg zavoda u Beogradu. Od 1968. do 1972. bio je predsjednik Prosvjetnog savjeta Srbije, a od 1966. do 1968. predsjednik je Znanstvenog vijeća u Matematičkom institutu u Beogradu. Jedan je od osnivača Društva matematičara i fizičara Hrvatske i njegov prvi predsjednik.

Od 1955. do 1960. bio je predsjednik Saveza društava matematičara, fizičara i astronoma Jugoslavije, od 1970. do 1980. bio je predsjednik

Jugoslavenskog nacionalnog komiteta za matematiku, a od 1977. do 1983. predsjednik je Balkanske matematičke unije.

Organizirao je niz međunarodnih topoloških konferencija, a bio je urednik i mnogih časopisa među kojima su "Mathematica Balkanica", "Nastava matematike i fizike", "Zeitschrift für mathematische Logik und Grundlagen der Mathematik"...

Na sveučilištima u Zagrebu i Beogradu Kurepa je predavao mnoge kolegije iz raznih područja matematike (matematička analiza, algebra, algebarske strukture, diferencijalne jednačbe, kompleksna analiza, realne funkcije, teorija skupova, teorija grupa i topologija).

Predavao je i kao gost predavač na inozemnim sveučilištima (Princeton, Colorado), a bio je sudionik i mnogih matematičkih kongresa u SAD-u, na Kubi, u Iraku, Iranu, Izraelu, Kini i Japanu.

Kurepa je napisao oko 50 udžbenika za osnovnu i srednju školu, a samo je "Školska knjiga" iz Zagreba objavila 23 naslova gdje je Kurepa autor ili koautor.

Napisao je i dva opsežna sveučilišna udžbenika "Teorija skupova" i "Viša algebra I i II".

Znanstveno-istraživački rezultati Kurepe sadržani su u oko 170 znanstvenih radova koji su objavljeni u mnogobrojnim časopisima diljem svijeta.

Kurepa je najveće rezultate u matematici postigao u istraživanju parcijalno uređenih skupova, Suslinovog problema, kardinalnih brojeva, hipotezom kontinuumu, aksiomom izbora, principima indukcije, deskriptivnom teorijom skupova, relacijama i grafovima, particijama skupova, teoremima o fiksnoj točki...

Od svih Kurepinih rezultata najdublji su trag ostavili oni koji se bave teorijom grananja stabala i čuveni Suslinov problem iz 1920. godine.

Đuro Kurepa bio je zanesenjak i nije se ograničavao mislima koje se odnose na matematiku. Sve ga je zanimalo i oduševljavalo. Ponekad je i pretjerivao, kako piše njegov biograf Sibe Mardešić, upuštajući se u pitanja jezika, prometa ili slično. Osim toga, koliko se čini, bio je vrlo sujetan, pa ga je smetalo što nije dovoljno citiran. Predavao je s mnogo poleta i ponešto improvizacije, kako piše Mardešić.

Literatura: S. Mardešić, "In memoriam profesor Đuro Kurepa (1907-1993)" u: Glasnik matematički, br. 28 (48), srpanj-prosinac 1993, 333-343. Ž. Mijajlović, Đuro Kurepa (1907-1993) u: Publications de l'institut mathématique, Nouvelle série, tome 57 (71), 1995, 13-18.